О. В. Волошенко, В. І. Хрипун. – Черкаси : ЧОІПОПП. – 2009. – 34 с.

2. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології: Навч. посібник / І. М. Дичківська. – К. : Академвидав, 2004. – 352 с.

3. Рапацевич Е. В. Инновации и проблемы развития современного образования / Е. В. Рапацевич // Успехи современного естествознания. – 2013. – № 10 . – С. 88-89.

4. Завалко К. В. Формування готовності майбутнього вчителя музики до інноваційної діяльності: автореферат дис. … д-ра пед. наук: 13.00.02 / К. В. Завалко; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – К., 2013. – 40 с.

5. Сластенин В. А. Педагогика: Инновационная деятельность / В. А. Сластенин, Л. С. Подымова. – М., 1997. – 224 с.

6. Таланова Ж. Стан і проблеми участі України у Болонському процесі [текст] / Ж. Таланова // Вища освіта України. – 2010. – №2. – С. 22–27.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Багрій Тетяна Єфремівна – старший викладач кафедри теорії і методики музичної освіти та хореографії Навчально-наукового інституту соціально-педагогічної та мистецької освіти Мелітопольського державного педагогіч-ного університету імені Б. Хмельницького.

Коло наукових інтересів: диригентсько-хорова діяльність.

УДК 786.987

МЕТОДОЛОГІЧНІ ПРИНЦИПИ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ У КЛАСІ ХОРОВОГО ДИРИГУВАННЯ

Марина БАШЕВСЬКА, Марина КОЛЕСНІКОВА *(Харків)*

Постановка проблеми. Вироблення в студентів творчого ставлення до різних видів трудової діяльності – один із принципів сучасного навчання і виховання. Важливою передумовою такої діяльності є вміння самостійно мислити [7, с. 78]. Якщо педагогічне керівництво цими процесами в студентів здійснюється несвоєчасно і нецілеспрямовано, це призводить до некритичного, догматичного способу мислення і діяльності [5, с. 81]. Навчити молоду людину працювати самостійно, озброїти її необхідними технічними та творчими навичками – основна передумова виховання сучасного високопрофесійного спеціаліста. У зв'язку з цим, основна мета викладача полягає не стільки в передачі студентам наукової інформації, скільки в організації їх пізнавальної діяльності і самостійної роботи [4, с. 107]. Для правильної наукової організації навчального процесу у ВНЗ необхідні знання психологічних особливостей процесу засвоєння навчального матеріалу, самостійного і творчого мислення [6, с. 145].

Предмет «Диригування» є одним із важливих у системі професійної підготовки майбутніх учителів мистецьких дисциплін. Випускник вищого навчального закладу повинен бути різнобічно розвиненим музикантом, який володіє знаннями та навичками, необхідними для подальшої практичної діяльності у якості викладача музичного мистецтва, керівника хорового колективу, що потребує виховання у студентів практичних навичок диригування, вимагає не тільки роботи під керівництвом викладача, але й самостійної роботи студента.

Аналіз досліджень і публікацій. Самостійна навчально-пізнавальна діяльність студентів є одним з пріоритетів педагогіки вищої школи та об'єктом пильної уваги дослідників та викладачів. Пошуку цих механізмів присвячено численні й різнопланові дослідження українських і зарубіжних учених, які розглядають сучасні тенденції розвитку педагогічної теорії та практики (А. Алексюк, С. Архангельський, А. Вербицький, С. Гончаренко, О. Долженко, І. Зязюн, В. Шатуновський та ін.), самостійної роботи студентів та її впливу на розвиток особистості (В. Буряк, Б. Єсипов, Ю. Калугін, В. Козаков та ін.). У музично-педагогічній галузі різноманітні аспекти цієї проблеми висвітлено в працях Н. Білої, Л. Костенко, Л. Масол, Г. Ніколаї, О. Олексюк, В. Орлова, Г. Падалки, О. Ростовського, О. Рудницької та ін.

Розвиток самостійного підходу до опанування навчальними дисциплінами професійно орієнтованого циклу є профілюючим чинником у становленні особистості сучасного вчителя музичного мистецтва, формуванні його фахових якостей. Вирішення цієї проблеми є необхідним й у ході вивчення інструментально-виконавських та вокально-виконавських дисциплін, і в системі диригентсько-хорової підготовки, і саме остання галузь є гарантом набуття неймовірно широкого спектра фахових умінь майбутнього вчителя мистецьких дисциплін.

Мета статті – визначення методики організації самостійної роботи студентів у ході

диригентсько-хорової підготовки, яка є надзвичайно актуальною для формування майбутнього фахівця.

Виклад основного матеріалу. Згідно з вимогами Болонської декларації увага акцентується на впровадженні значних обсягів і різноманітних видів самостійного навчання в підготовці майбутніх фахівців, від яких вимагаються ґрунтовні професійні знання, уміння й навички швидко й оперативно реагувати на зміни в професійному середовищі. Навчальний процес у вищій школі – це єдність двох основних видів діяльності, що знаходяться у нерозривному зв'язку між собою: діяльності викладача, спрямованої на навчання студента, та активної осмисленої навчальної діяльності самого студента. У сучасній дидактиці процес навчання розглядається як певна система, організаційно-функціональна єдність послідовних дій викладача та дій студентів, що проходять під керівництвом викладача та спрямовані на досягнення поставлених цілей.

Формування нового типу навчального процесу, переміщення центру тяжіння з запам'ятовування знань на формування самостійного творчого мислення у студентів пов'язані з суттєвими змінами у характері діяльності викладача та студента. Викладач з інформатора для студентів повинен перетворитися на організатора їхньої пізнавальної, навчально-дослідницької діяльності. Основними функціями самостійної роботи студентів є: пізнавальна, самостійна, прогностична, коригувальна та виховна. Саме самостійну роботу ми вважаємо важливим чинником у формуванні творчої особистості диригента, майбутнього вчителя мистецьких дисциплін, яка обумовлена не тільки специфічними вміннями, спеціальною підготовкою, але й загальною культурою, високим інтелектуальним розвитком особистості.

Наукова думка сьогодення привертає увагу до існуючої суперечності між соціальною потребою в оволодінні професійними знаннями, уміннями та навичками студентами музично-педагогічних спеціальностей і наявним рівнем їхньої фахової компетентності, тому проблема визначення дидактичних умов формування вмінь і навичок самостійної навчально-пізнавальної діяльності студентів, у системі диригентсько-хорової підготовки, стає вельми актуальною в умовах професійної підготовки майбутніх вчителів музичного мистецтва нової генерації: «...високий рівень розвитку навчально-пізнавальної діяльності студентів досягається завдяки структурній супідрядності усіх її елементів як педагогічної системи. Цей рівень забезпечується послідовною реалізацією таких взаємопов'язаних умов:

- організаційних: а) обґрунтування структури змісту диригентсько-хорової підготовки; б) відбір найдоцільніших форм організації навчального процесу...; в) проектування вивчення диригентсько-хорових дисциплін на основі програмно-цільового методу;
- методичних: а) добір та структурування змісту предметів диригентсько-хорового циклу; б) розроблення та впровадження диференційованих навчально-пізнавальних завдань у процес викладання...» [8, с. 3].

Головною творчою лабораторією в системі диригентсько-хорової підготовки є клас хорового диригування, оскільки тут домінує індивідуальна робота викладача зі студентом та створюються відповідні умови для спрямування викладачем потреби та вміння самостійної навчально- пізнавальної діяльності студентів, формується її відповідний механізм та накопичується операційний досвід. Практика свідчить, що ефективність роботи в цьому напрямку на початковому етапі вивчення предмету «Диригування» проявляється у сформованості вмінь студентів здійснювати аналіз хорових творів невеликих за обсягом або творів дитячого шкільного репертуару, адекватно проводити відбір прийомів диригентської техніки для їхнього мануального втілення, систематизувати методи проведення хорового практикуму, що проявляється в оволодінні репетиційними жестами та навичками хормейстерської риторики, вербальними та невербальними засобами спілкування з хоровим колективом.

Значення самостійної роботи диригента-хормейстера важко переоцінити, адже саме на ній ґрунтується перший етап диригентської праці – ознайомлення з твором та формування виконавчого задуму. Однією із форм самостійної навчально-пізнавальної діяльності студента в класі хорового диригування є аналіз хорової партитури. Робота над нею в диригуванні є складним і багатогранним процесом, при якому активізуються такі явища людської психіки як сприйняття, уява і мислення. Викладач організовує самостійну роботу студента, яка проводиться послідовно, враховуючи узгодженість з дидактичними принципами наочності, доступності, зв'язку теорії та практики. Самостійна робота студента складається як безпосередньо з роботи над хоровим твором, так і з опрацювання великого обсягу науково-методичної, публіцистичної літератури музикознавчого та хорознавчого змісту, і включає в себе гру хорової партитури на інструменті; спів партій; всебічний аналіз

форми, мелодії, гармонії, фактури, голосоведіння, стилю, жанру твору; знайомство з творчістю композитора, автором поетичного тексту, тощо.

На підготовчому етапі студент знайомиться з творчістю композитора, вивчає історію написання та виконання твору, склад виконавців, прослуховує записи на CD, користується Інтернет-ресурсами, по можливості слухає концертне виконання.

Внаслідок такої праці відбувається сприйняття авторського задуму та формування власного виконавчого плану. Цей метод надбання професійних знань, вмінь та навичок в позанавчальний час не завжди вміло та ефективно використовується студентами.

Самостійна робота в класі диригування передбачає оволодіння технікою диригування в такій мірі, яка б дозволила майбутньому фахівцеві кваліфіковано проводити репетиційну роботу з хоровим колективом; враховуючи головні якісні принципи, якими повинен керуватися диригент: економічність, ясність, точність, ритмічність рухів; інформативність та ілюстративність, змістовність та виразність, вільність та природність диригентського жесту.

Дослідження стану практичної роботи студентів з хором показують, що більшість студентів розпочинають роботу без відповідно розробленого плану. Значна частина студентів навіть не знає напам'ять своїх хорових творів, слабко володіє засобом вокального показу звучання хорової парти, не говорячи вже про сам характер звучання (штрих, динаміка і таке інше), недостатньою мірою працює над строєм, ансамблем, динамікою (або не дуже розуміються на цих поняттях). Від цього і робота над художнім виконанням твору приблизна та недостатня. Усе це від того, що студент не відчуває і не уявляє собі хоровий твір у художньому звучанні, до якого він повинен прагнути у своїй роботі. Адже технічні навички, набуті в класі під час диригування під фортепіано, рідко застосовуються при роботі з хором. Отже, на все це студент повинен звернути увагу під час самостійної роботи над хоровим твором.

Специфіка диригентського мистецтва зумовлює характер та спрямованість годин з самоопрацювання студентів, оскільки диригентська спеціальність – багатопланова і потребує різноманітних форм самостійної роботи. Процес роботи над хоровим твором містить низку етапів.

Перший етап самостійної роботи студента над навчальним репертуаром починається з загального ознайомлення з твором. Окрім того, необхідно також ознайомитися з іншими творами композитора. Це створить передумови для розуміння стилю композитора, дозволить отримати слухові уявлення про багатобарвність тембрової палітри хорових та оркестрових фарб.

Другий етап самостійної роботи студента ведеться приблизно в таких напрямках:

- вивчення й аналіз нотного тексту (відомості про автора музики й тексту, коротка характеристика творчості композитора, особливостей його стилю);
- музично-теоретичний аналіз (визначення форми твору, особливості мелодії, метро-ритму, гармонії, фактури та ін.);
- виявлення художньо-образного змісту твору, особливостей його драматургії, визначення форм і методів репетиційної роботи;
- ознайомлення та виявлення вокально-хорових особливостей партитури, її технічних і виконавських складностей; добір потрібних штрихів; визначення складних епізодів тексту та методів роботи над ними;
- засвоєння партитури в мануальному плані; добір жестів, що відображали б музичні образи, допомагали керувати складними у технічному відношенні епізодів твору, виконавський план твору.

Значне місце в самостійній роботі студента посідає вивчення хорових партій, причому не лише в хорах a cappella, але й у творах вокально-симфонічного й оперного жанру. При цьому важливо прагнути досягти якісного співу в манері, близькій до звучання кожної партії. Це обумовлено тим, що в кінцевому результаті спів студента повинен служити переконливим показом у процесі репетиційної роботи з хоровим колективом. Необхідно виходити з того, що в якому б хоровому колективі хормейстер не працював – у дитячому, жіночому, чоловічому, змішаному, у самодіяльному або професійному, – він завжди залишається вчителем співу. А особистий показ у виконавстві, особливо вокальному, дає найвищу результативність.

Особливо важлива узгодженість у роботі викладачів хорового класу і сольного співу, бо наробіток єдиної манери звуковидобування у співака-студента в класі сольного співу й у хорі впливають на виховання його вокального слуху. Окрім того, це надзвичайно важливо для досягнення в хорі злитості тембру в звучанні окремих партій і в спільному ансамблі.

Здійснення хормейстерської діяльності потребує виконання певних дій, операцій, тобто дана діяльність має достатньо визначений операційний склад. Тому організація навчальної підготовки до хормейстерської діяльності передбачає оволодіння студентами прийомами та засобами, що дозволяють її здійснювати.

Система диригентсько-хорової підготовки включає оволодіння аналітично-проектувальними, співацько-виконавськими, хормейстерськими, мануально-технічними навичками та вміннями, формує артистизм, культуру сценічної поведінки, створює умови для здобуття риторичного, режисерського досвіду. Методологічні принципи самостійної роботи студентів у класі диригування сприяють кращому вирішенню поставлених перед педагогом завдань, дає змогу позбутися багатьох бар'єрів у спілкуванні, є корисним для студентів не лише з педагогічної точки зору, а й з точки зору саморозвитку і самопізнання.

Висновки. Самостійна робота студента сприяє поглибленню і розширенню знань, формуванню інтересу до пізнавальної діяльності, оволодінню прийомами процесу пізнання, розвитку пізнавальних здібностей. Тому, на нашу думку, вона є головним чинником підвищення ефективності підготовки майбутнього вчителя музичного мистецтва.

Отже, проблема творчої самостійності студентів у системі підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва багатогранна і вимагає подальшого вивчення. Щодо майбутніх теоретичних пошуків, то їх можна окреслити таким чином:

- визначення критеріїв на рівні уміння аналізувати, контролювати і керувати виконанням музичного твору;
- формування виконавської інтерпретації твору;
- уміння оперувати професійними знаннями і практичними навиками у процесі освоєння технології виконання і відтворення художнього образу, змісту музичного твору.

Вивчення означених питань допоможе систематизувати методологічне підґрунтя, яке необхідне, аби упровадити комплекс заходів, реалізація яких сприяє визначенню якісно нових кваліфікаційних цілей, забезпеченню широкопрофільної підготовки майбутніх фахівців.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Арчажникова Л. Г. Профессия – учитель музыки: Книга для учителя / Л. Г. Арчажникова – М. : Просвещение, 1984. – 111 с.
2. Байда Л. А. Вокально-хорова робота у системі підготовки майбутнього вчителя музики: Навчально-методичний посібник / Л. А. Байда – К. : УДПУ, 1997. – 69 с.
3. Боулт А. Ф. Мысли о дирижировании / А. Ф. Боулт // Исполнительское искусство зарубежных стран. – М., 1975. – Вып. 7.
4. Димченко С. С. Диригування. Методика викладання: навч. посібник / С. С. Димченко. – Рівне, 1997. – Ч. 1,2.
5. Ержемский Г. П. Психология дирижирования / Г. П. Ержемский. – М. : Музыка, 1988. – 243 с.
6. Китаенко Д. Г. Передать духовную сущность музыки / Д. Г. Китаенко // Сов. музыка. – 1983. – № 4. – С. 43, 145.
7. Канерштейн М. М. Питання диригент-ської майстерності / М. М. Канерштейн. – К., 1980. – 182 с.
8. Костенко Л. В. Педагогічні умови організації навчально-пізнавальної діяльності майбутніх вчителів музики: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.01. «Теорія та історія педагогіки» / Л. В. Костенко. – К., 1998. – 16 с.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Башевська Марина Леонідівна – старший викладач кафедри вокально-хорової підготовки вчителя Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради.

Коло наукових інтересів: диригентсько-виконавська підготовка майбутнього вчителя музичного мистецтва, дослідження проблем формування самостійної навчально-дослідної діяльності студентів.

Колеснікова Марина Леонідівна – викладач кафедри вокально-хорової підготовки вчителя Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради.

Коло наукових інтересів: формування естетичної культури особистості, шляхи удосконалення навчально-виховного процесу вищої школи.

УДК 654. 87. 654

ВПРОВАДЖЕННЯ ДОСВІДУ СЦЕНІЧНО-ВИКОНАВСЬКОЇ КУЛЬТУРИ В СИСТЕМУ МИСТЕЦЬКОЇ ОСВІТИ

Лариса ГАЙДАЙ *(Кіровоград)*

Постановка проблеми. Проблема професійного становлення особистості фахівця, саморозвитку її художньо-педагогічної культури поєднує у собі формування світоглядних позицій засобами мистецтва і визначення та усвідомлення його ролі у розвитку художньо-естетичної культури особистості, інтеграції фахової мистецької та психолого-педагогічної професійної підготовки, організації неперервної освіти та самовдосконалення, праксеологічну, рефлексивну та інформаційну озброєність майбутнього фахівця. Названі складові детермінують розвиток професійної культури і